

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ב, תשי"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

עלי איתן

מלועזית לעברית

ה

הפעם נעסוק רק בהגה לועזי אחד המסומן בשתי
אותיות. ואף על פי שהעניין נראה פשוט, חשוב הוא לגבי

אחידות לשוננו ואפשר ללמוד ממנו הרבה על דרך הטיפול בשאלות ממין זה.

הדיפתונג הלועזי au — כיצד יש להעתיקו בעברית וכיצד עלינו להגותו במלים הלועזיות הרבות המכילות אותו והמתקבלות בלשוננו? אֶטֹמֶאט או אוֹטֹמֶאט או אֶבְטֹמֶאט? הִדְרֹלִיקָה או הִידְרֹאֲלִיקָה או הִידְרֹבִלִיקָה? אֶגֹּסֶט או אֹגֹסֶט או אֶבְגֹּסֶט?

מתוך העיון בבעיה זו יתברר לנו, כי פתרונה אינו קל וכי כמעט לכל הפתרונים האפשריים יכול אתה למצוא ראיות וסמוכים. הרי זאת אחת השאלות, שאין להן הכרעה לפי הגורמים הראויים להשפיע על הכרעתה. דינן של בעיות כאלה הוא: אוספים את כל החומר השייך לעניין, פותחים בוויכוח חפשי לליבון הבעיה לכל צדדיה, מוסרים את הדבר להכרעת המוסד המוסמך לפסוק הלכות לשון, ופסקו יחייב את כולנו.

לא טוב עשה אפוא אחד העוסקים בתקנת הלשון, שפרסם לא־מכבר את החלטתו: „כתוב ואמור מעתה: אֶבְטֹמֶאט, אֶבְטֹמֹבִיל, אֶבְטֹבִיאוגרפִּיה, אֶבְגֹּסֶט“, ומה גם שהחלטתו זו אינה מבוססת על מחקר ועיון מקיפים ומעמיקים במציאות לשוננו והלשונות האחרות בעבר ובהווה.

רוב המלים הלועזיות המכילות את הדיפתונג au והחודרות לשפתנו — מקורן הראשון ביוונית וברומית. למעשה אנו יכולים להוציא מכלל דיוננו את המלים הבאות לנו משפות אחרות, בלי שְׁשׁוּרֶשֶׁן יהיה יווני או רומי. במלה גרמנית מקורית נהגה אֹ כמנהג הגרמנית, ובמלה צרפתית

או אנגלית מקורית נקבל את ההגה ו של אותן השפות, אף על פי שהכתיב בלועזית הוא: au.

אנו מצמצמים אפוא את בעיתנו ושואלים, איך ראוי לכתוב ולהגות au במלים ממוצא יווני ורומי. רצוי — כך אמרנו באחת הרשימות הקודמות — שלשוננו תקבל מלה זרה באותה הצורה, שבה יצאה מלשון מקורה. אף אם ננהג רק לפי כלל זה ונתעלם לעת-עתה מגורמים אחרים, שעליהם ידובר עוד, אין הדבר קל. היוונים הקדמונים הגו או כגון: אֵוטֹס (αὐτός), נאֵוטֹס (ναύτης), אבל בתקופה מאוחרת יותר בא אָב במקום או, כגון נְבֵטִיס, אָבֵטֹס; וכך גם ביוונית החדשה וברוסית.

קלה יותר שאלת המלים הרומיות המכילות au. אף כי ברומית מאוחרת יש קצת סימנים למעבר הדיפתונג לתנועה הפשוטה a, למשל בשם Augustus במקום Augustus, מן הראוי, שבמלים רומיות נקבל את הכתיב והמבטא המקורי והנכון או. מי שבא להצדיק את הצורה אָבֵטֹס במקום אֵוטֹס, אין לו אלא להסתמך על הרוסית בלבד, שרק היא מחליפה ב-אָב גם את ה-או של מלים רומיות. אף במקורות התלמודיים אין יסוד לכך; שם כתובים השם Augustus וכל המלים הנגזרות ממנו באל"ף פשוטה: אָבֵטֹס, אָבֵטֹסֶא, אָבֵטֹסֶאֶנִי. בדומה לכך נובעת רק מן הרוסית הצורה השגורה בפי רבים של המלה „אָבֵטֹרִיטֵט“. צורת-היסוד הרומית של מלה זו היא auctoritas ובשפות אירופה החדשות — חוץ מרוסית — נתקימה בה ה-או הרומית המקורית או הוחלפה בהגייה ב-או ¹).

1. על אחת כמה וכמה שאין להגות ולכתוב „אָבֵטֹרִיטֵט“, כפי שנוהג

מסקנתנו מסקירה קצרה זו על שימוש הדיפתונג au בלועזיות היא:

(א) במלים מקוריות הבאות משפות מודרניות, שבהן קיים דיפתונג au בכתיבה ובהגייה, יש לכתוב ולבטא הגה זה: או.

(ב) במלים יווניות עלינו לבחור בין ההגייה העתיקה או ובין ההגייה המאוחרת אָב.

(ג) במלים רומיות עלינו לקבל את ההגייה הרומית המקורית: או.

(ד) יש לזכור, כי רוב המלים השייכות לעניין הנדון כאן לא באו אלינו ישר מן היוונית והרומית, אלא באמצעות לשונות אירופה החדשות. לעתים קרובות אין אלה מלים יווניות ורומיות ממש, כי אם יצירות מלאכותיות מיסודות יווניים ורומיים, ויש ביניהן מעשי-כלאיים מוזרים כגון automobile, שחציו יווני וחציו רומי. מכאן אפשרות נוספת לפתרון בעיטנו, שיש להביאה בחשבון: שמא נקבל את הגייתן של הלשונות הנותנות לנו מלים אלה, ומכיוון שהצרפתית והאנגלית הן בעלות ההשפעה החזקה ביותר עלינו, שמא נלך אחריהן ונהגה ו תחת או? מכל מקום רצוי לבחון גם אפשרות זו.

משרד-החוץ של מדינת ישראל במסמכיו, הואיל והדיפתונג au בשם זה, Austria, אינו אלא גלגולו של o בשמותיה המקוריים של מדינה דוברת גרמנית זו: Ostmark ואח"כ Österreich. הכתיב "אוסטריה" במקום "אוסטריה" מקורו במבטא הרוסי של שם מדינה זו, שממנו ודאי אין ללמוד כלום לענייננו. — מ"מ.

ועתה נפנה אל מקורות לשוננו ונראה, איך כתבו אבותינו את הדיפתונג *au* במלים יווניות ורומיות. אולי נמצא שם פתרון מוכן לבעייתנו? תקוותנו זו תתבדה; במקורותינו אנו מוצאים ראיות לכל אחד מן הפתרונים האפשריים. נוהג הספרות התלמידית בנידון זה אינו אחיד, שכן משמשים בה בערבוביה לפחות חמישה כתיבים שונים של *au* במלים יווניות ורומיות:

- (1) — אָגוֹסְטוֹס — פרָגֶד (ביוונית: *παράγαυδιον*);
- (2) ו' אחת (שהגייתה יכולה להיות — וּ וגם —ן): קוֹלֶס (ביוונית: *καυλός*) — אֹקִי (ביוונית: *αὐγή*) — הִידְרוֹלִיס (ביוונית: *ὑδραυλิส*);
- (3) שתי ו'ים: אֹוֶתְנִטִיָּה (ביוונית: *αὐθεντία*) — בּוֹטָא (ביוונית: *ναύτης*; ברומית: *nauta*);
- (4) בִּיִּית: אֶבְטוֹמָטוֹס (כמו ביוונית מאוחרת בניגוד למבטא הקדום; אֹוֶטוֹ-) — אֶדְרֶבְלִי (כנגד הכתיב „הִידְרוֹלִיס” שנזכר לעיל);
- (5) פִּ״א: אֶפְתֶּנְטָא (כנגד הכתיב בשתי וים שצוין למעלה).

אם כן, אין למצוא הכרעה לעניין זה בספרות התלמודית. מדרכי התעתיק השונים, המצויים שם, עלינו שוב לבחור באחד, אם אנו רוצים לבוא לידי מסקנה אחת ופתרון אחיד. ההכרעה אינה בידי ואינה בידי שום פרט אחר. ההחלטה המחייבת יכולה לבוא, כאמור, רק ממוסדנו העליון לענייני לשוננו, הוא ועד הלשון העברית או האקדמיה ללשון העתידה לקום. אמרתי רק להעלות קצת מן החומר, שיש

להתחשב בו, ובסיום אביע את דעתי הפרטית. לפתרון
הבעיה:

הואיל ואין אנו לומדים הוראה ברורה ופתרון אחיד
לשאלה זו לא מן המקורות העבריים ולא משימוש לשונות
אירופה, עלינו לנקוט את המבטא הקדום המשותף
ליוונית ולרומית ולכתוב ׀ ולהגות: אֹטומאט. אֹגוסט.
הידראוליקה, אֹטוביוגרפיה וכיוצא באלה.